

לקרוא בשם ה'

הרב ישי סמואל

מידי שבוע ביום שני בשעה 19:00 מתקיימת בביהמ"ד של "ישיבת הגולן" שיחה כללית. העוסקת בתורת המידות ובנפש האדם, חיזוק בלימוד תורה ועבודת ה'. להבדיל משיעורי האמונה העוסקים בעיונים מהותיים וכלליים מתורת מרן הרב וכתבי ראשונים, שיחה זו הינה בעלת גוון מוסרי, ועניינה בהדרכות ורתינות, הנגזרות מן המבט האמוני, ושופכות אור על דרכו הרוחנית של בן תורה בדורנו. השיחה של השבוע עסקה בבירור חלקו של עם ישראל בגאולתו ממצרים, ובלקח הרוחני שאנחנו יכולים ללמוד ממנה לימינו.

העולם, ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה, והם ככל היעודים שבתורה בברכות ובקללות,

האבן עזרא מסביר שכאשר הקב"ה התגלה אל האבות הוא התגלה אליהם בדרך הטבע, ללמדך שמשלב זה ואילך הקב"ה יתגלה אל בני ישראל דווקא על ידי שינוי של תהליכי הטבע. בהמשך דבריו, מלמד אותנו האבן עזרא עניין חשוב מאוד בנוגע להנהגת הקב"ה את העולם:

כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס, ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת.

האבן עזרא מלמדנו שהשגחת ה' בעולם נעשית בדרך הטבע. למשל כאשר יורד גשם בעתו או לחילופין איננו זוכים לגשם, בוודאי שהסיבה לכך מושפעת ממעשינו. למרות שירידת גשם זהו עניין טבעי והיינו יכולים לחשוב שאולי אין השגחת ה' על האדם מתבטאת בדרך זו, מסביר לנו האבן עזרא שהקב"ה משגיח על האדם גם בדרכים טבעיות, התגלות אלוקית הנעשית בדרך הטבע היא הדרך בה הייתה התגלות האלוקית לאבות. אך מעכשיו, אומר הקב"ה, אני הולך להתגלות בשם ה'. ראשיתה של פרשת וארא מסמלת מעבר מהנהגה נסית הנעשית בדרך הטבע לבין הנהגה נסית הנעשית מעל הטבע.

הרמב"ן מבאר שההבדל בצורת ההתגלות הוא ההבדל בין מידת הדין למידת הרחמים: "והנה הענין, שהאבות היה גלוי השכינה להם והדבור עמהם במידת הדין רפה ונהג

חילופי הנהגות

פרשת השבוע נפתחת (שמות ו, ב-ח) בתגובת ה' לדבריו החריפים של משה רבנו הנאמרים בסוף הפרשת הקודמת (שם ה, כג): "וּמַאֲז בְּאֵתִי אֶל פִּרְעֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הֲרַע לְעַם הַזֶּה וְהֶצֱלַל לֹא הֶצֱלַתְ אֶת עַמֶּךָ: ". בתשובתו מתייחס הקב"ה לכך שאל האבות הוא נגלה "בְּאֵל שְׂדֵי" וכעת הוא רוצה להתגלות לבני ישראל ב"שם ה' ". הפרשנים השונים מתייחסים לכך ששמותיו של הקב"ה מבטאים דרכי התגלות אלוקיים שונים ועל כן הם עוסקים בהבדלים בין צורת התגלותו של הקב"ה לאבותינו, ובין צורת ההתגלות לבני ישראל במצרים. רש"י (שם ג') מסביר את ההבדלים בין השמות: "באל שדי - הבטחתים הבטחות...; ושמי ה' לא נודעתי להם - ... לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שליך שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתים ולא קיימתים". כלומר השם 'אל שדי' זהו השם שבו הקב"ה מתגלה כאשר הוא מבטיח הבטחות אך עדיין אינו מוציאם אל הפועל, האבות הקדושים שקיבלו הבטחות אלוקיות אך לא זכו לראות את כולם מתממשים. ואילו "שם ה' " זהו השם שבו הקב"ה מתגלה כאשר הוא רוצה לקיים את הבטחותיו. משמעות הדברים היא שאומר הקב"ה למשה רבנו שהגיעה העת שאני אקיים את ההבטחות שהבטחתי לאברהם יצחק ויעקב.

האבן עזרא מסביר את ההבדלים בהתגלות ה' לאבות לבין התגלותו בגאולת מצרים, וכך לשונו כפי שמביא הרמב"ן בפירושו במקום:

וענין הכתוב, כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג

כך מתארת התורה את תגובת העם לדבריו (שמות ו, ט): "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצָר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה". אני מבקש לנתח את התפנית שקרתה כאן. מה כוונת התורה באומרה: "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה"? ברור שאין הכוונה שבני ישראל לא שמעו באוזניהם את דבריו של משה רבנו. השכל הישר אינו מאפשר זאת. וגם אפשרות זו לא עולה בקנה אחד עם פסוק המגיע מיד אחרי (שם יב): "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר הֲבֵנִי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פְרָעָה וְאֲנִי עָרַל שְׁפָתַיִם". אם הבעיה הייתה שמיעה פיזית של בני ישראל משה רבנו לא היה מצוין זאת באזני ה', אלא פשוט הוא היה מנסה לדבר איתם בקול רם יותר. אפשרות נוספת להסביר, שעם ישראל לא הבין את דבריו של משה רבנו. גם את האפשרות הזאת קשה לקבל משום שדבריו של משה רבנו לא מורכבים יותר מדי שיש קושי להבין. יש אפשרות להסביר שבני ישראל לא האמינו למה שמשה אמר להם. הם לא האמינו לבשורת הגאולה. אך גם אפשרות זו קשה מפני שאילו זאת כוונת הדברים, אז התורה הייתה צריכה לומר: 'לא האמינו למשה'. על כן נראה לי להסביר את הדברים כך. כאשר התורה אומרת שבני ישראל 'לא שמעו' הכוונה היא לא עשו את מה שמשה אמר להם. כשם שאבא אומר לבנו: "מדוע אינך שומע בקולו" כאשר הבן אינו עושה כפי שאביו ציווה, כך גם אצלנו. אין כוונת התורה לומר שבני ישראל לא שמעו פיזית את דבריו של משה, אלא שמעו והבינו אך לא פעלו על פי דבריו.

חלקם של בני ישראל בגאולתם ממצרים

נשאלת השאלה מה הייתה אותה הדרישה שמשה רבנו דרש מבני ישראל והם אינם שמעו בקולה. לכאורה בשורת הגאולה ממצרים אינה דורשת מהם דבר. נראה לומר שמשה אומר להם שאם הם רוצים לצאת ממצרים, עליהם לעשות כמה פעולות. זה לא מספיק שאתם רוצים לצאת ממצרים קודם כל אתם צריכים להוציא את מצרים מכם. כאן עם ישראל אינם מקשיבים בקולו של משה רבנו ואינם עושים את מה שמשה אומר להם לעשות. והדבר הפשוט שמשה אומר להם לעשות: להשתחרר מהמצריות שדבקה בהם. בתחילת הדרך כאשר משה רבינו אומר לעם ישראל שה' הולך להוציאם מארץ מצרים, אמירה זו אינה מחייבת מצדם שום דבר. אבל כאן בפרשתנו משה רבנו מגיע עם דרישה שונה מעם ישראל. כאן בנוסף ללשונות הגאולה אומר משה רבנו לעם בשם ה': "וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". גאולת ישראל ממצרים אינה תלויה רק בצעדים של הקב"ה, אלא יש כאן דרישה מצד העם שיידע את ה'. מתוך ידיעה זו עם ישראל צריך להוציא את מצרים ממנו. דברים אלו עולים בקנה אחד עם החיבור שמשה רבנו עושה בין שמיעת ישראל לדבריו לבין שמיעת פרעה

עמהם בה, ועם משה יתנהג ויודע במידת הרחמים שהוא בשמו הגדול..". עם האבות הקב"ה התגלה במידת הדין ואילו עם עם ישראל ההתגלות היא במידת הרחמים.

שתי דרכים בעבודת ה'

העיסוק בשמו של הקב"ה לא התחיל בפרשה שלנו אלא הוא מלווה אותנו מפרשת השבוע הקודמת. כאשר הקב"ה מטיל את השליחות על משה רבנו ישנה נקודה שמטרידה את משה רבנו (שמות ג, יג): "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הֲנֵה אֲנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים". אחד הדברים הראשונים אשר מטרידים את משה רבנו היא שבני ישראל ישאלו אותו אודות שמו של הקב"ה. נשאלת השאלה מדוע עניין זה כל כך חשוב בעיניו של משה רבנו? עניין נוסף שיש לעיין בפסוקים אלה הן שתי תשובותיו של הקב"ה לשאלת משה רבנו (שם יד-טו):

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה אֲהִיָּה אֲשֶׁר אֲהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲהִיָּה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם: וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְהָיָה זִכְרִי לְדֹר דֹּר:

הקב"ה עונה למשה רבנו שתי תשובות לשאלתו: הראשונה 'אהיה' והשנייה 'אלוהי אבותיכם'. יש לברר מה משמעות תשובות אלו. מה כל שם של הקב"ה בא לבטא. ניתן להסביר שתשובותיו של הקב"ה מבטאות שתי דרכים, שתי גישות לעבודת ה'. הדרך הראשונה המתבטאת בשם 'אהיה' היא שאדם עובד את ה' ללא צפייה לקבלת שכר, אלא הוא עובד אותו כי ככה ה' ציווה אותו. זוהי הדרך האידיאלית לעבודת ה' אך היא קשה מאוד. קשה מאוד לעבוד את הקב"ה מבלי לצפות לראות תוצאה ולכן מוסיף הקב"ה ואומר: 'אלוהי אבותיכם'. הקב"ה רוצה להרגיע את בני ישראל ולומר להם שהוא עתיד לקיים את ההבטחות שהוא הבטיח לאבות. בתשובתו הראשונה, מלמד אותנו הקב"ה, שהדרך האמתית לעבוד אותו היא 'אהיה'. לעבוד אותו כי ככה הוא ציווה אותנו. בתשובה זו מבקש הקב"ה להציב בפנינו את הגישה האידיאלית לעבוד אותו, לאן אנחנו צריכים לשאוף. אך הוא יודע ומודע לקושי שיש בדרך זו ולכן הוא מוסיף את 'אלוהי אבותיכם', המבטאת את עבודת ה' על מנת לקבל גמול על מעשינו.

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה ה'

בפרשה הקודמת מסופר שכאשר משה רבנו מגיע לעם ישראל ומבשר להם את בשורת הגאולה עם ישראל מאמין לו. אבל בפרשת השבוע שלנו אנחנו נתקלים בתפנית בגישתם של ישראל למשה. בפתחת פרשתנו משה שומע מה' את ארבע לשונות הגאולה ומוסר אותם לבני ישראל,

רוח' (רמב"ן על שמות ו, ט) מביא הסבר להבנת קושי זה: "לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצערו, מדעתו שירוח לו אחרי כן." בדבריו מבקש הרמב"ן ללמד סנגוריה גדולה על עם ישראל. הרמב"ן מסביר שבני ישראל לא היו יכולים לשמוע את דברי אמנותו של משה רבינו על יציאה ממצרים בעוד שהנוגשים מכים בה ומעבידים אותם בפרך. כאשר אדם נתון במצב לחוץ שכזה, קשה לו לשמוע דברי גאולה. על פי דבריו של הרמב"ן יוצא שהביטוי 'קוצר רוח' מלמד על כך שבני ישראל היו במצב של עבודה קשה כל כך עד שלא היה להם פנאי נפשי, רוחני, לשמוע את דברי התקווה של משה רבנו. ישנה אפשרות נוספת לבאר את משמעות הביטוי זה. ניתן לומר שהביטוי 'קוצר רוח' מעיד על כך שבני ישראל לא היו בעלי סבלנות, הם רצו הכול כאן ועכשיו. כפי שהבאנו לעיל, שמשה רבנו אומר לעם שיש להם עבודה פנימית לעשות בכדי שייגאלו, הם אינם יכולים לשמוע זאת כי הם רוצים את הגאולה עכשיו. אין להם סבלנות לתהליכים ארוכים. עלינו להבין שגאולת מצרים לקחה זמן. לא רק שחרור פרעה את העם לקח זמן, אלא הוצאת מצרים מישראל זהו גם תהליך שלוקח זמן. כאשר בני ישראל משועבד ושקוע כל כך במעשי מצרים הרעים, קשה מאוד לשנות את ההרגלים. הקושי מתעצם עוד יותר כאשר עם ישראל נמצא במצב נפשי של 'קוצר רוח'. אין להם את הסבלנות הנדרשת להוצאת ישראל ממצרים והוצאת מצרים מישראל. חלק ממטרותיו הקב"ה בהכותו את מצרים עשר מכות היה ללמד את עם ישראל כמה יסודות חשובים באמונה בהקב"ה. הלימוד הזה נעשה בתהליך שלוקח זמן ושהוא אינו מסתיים ביציאת מצרים. ראייה לדבר אנחנו מוצאים במדרש תנחומא על פרשת כי-תשא: "רבי יוסי אומר: יש בושה גדולה מזו, ישראל עוברין בים סוף ופסל מיכה עובר עמהם, שנאמר: ועבר בים צרה (זכר' י יא), והים נקרע לפניהם. הוי, לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים." המדרש אומר שכאשר בני ישראל יצאו ממצרים הם יצאו שהיה ברשותם עבודה זרה. הם סוחרים איתם את העבודה הזרה ועוברים אתה בתוך ים סוף. הוצאת מצרים מישראל הוא תהליך שלוקח זמן ועל כן יש צורך לאורך רוח של עם ישראל.

הקריאה הגדולה של פרשת השבוע

עלינו ללמוד מדברים אלה לימינו. זכינו לחיות בדור של גאולה, אך חשוב שנדע שגאולה הינה תהליך אשר לוקח זמן. לא מדובר בתהליך מידי המתרחש בין לילה או מהיום למחר. צריך להכיר בכך שזה צריך לקחת זמן. מצד שני אנחנו צריכים לזכור גם את החלק שלנו בהבאת הגאולה. עלינו לשמוע את קריאתו של משה ולעשות את התהליכים

(שמות ו, יב). כשם שפרעה לא שומע בקולי להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, כך גם בני ישראל לא שומעים בקולו להוציא את מצרים מתוכם.

שליחותיו של משה רבנו

בכדי לחדד את הבנת הדברים אני מבקש להביא דוגמא מעשית השייכת לימינו. אם למשל יגיע בימינו נביא, שאנו נכיר בכך שהוא נביא אמת, שיבוא ויאמר לנו שבכדי שתבוא הגאולה השלמה עלינו להיפטר מכל מיני הרגלים רעים שיש בעם שלנו כגון: טלוויזיה, אינטרנט ופלאפונים שאינם מוגנים. אם נדמיין לעצמנו מצב כזה, כמה מעם ישראל יענו ישר לקריאתו אותו נביא? סביר להניח שמעטים מאוד. כך גם קרה לבני ישראל במצרים. אמנם מדובר במשה רבנו, גדול הנביאים, אך כיוון שאנחנו מדברים בראשית דרכו של משה רבנו, עם ישראל עדיין לא לגמרי מכירו, ואף אם הם האמינו לו שהוא שליח ה', הדרשה שלו שהם יחוללו שינוי דרסטי בהתנהגות שלהם בכדי שהם יוציאו את מצרים מהם היא דרישה קשה מאוד. ולכן, משה רבנו מגיע למצב שבו הוא מעין 'מרים ידיים' באומרו: "וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר הֲנִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרָעָה". 'הרמת ידיו' של משה רבנו מחייבת את הקב"ה לשלוחו פעם נוספת. המקור לדבריי הוא הנביא יחזקאל אשר באחת מנבואותיו חושף את מאחורי הקלעים של פרשתנו (יחזקאל כ, ה-ח):

וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' בְּיוֹם בְּחַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל וְאָשָׂא יְדֵי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: בְּיוֹם הַהוּא נִשְׂאֵתִי יְדֵי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת: וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׂקוּצֵי עֵינָיו הַשְּׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: נִימְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שְׂקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הַשְּׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשִׁפְףֵי חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכָלֹת אִפִּי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם:

הנביא אומר את הדברים בצורה מפורשת: עם ישראל לא רצה להוציא את מצרים מתוכם. יוצא מדברינו עד כה שאולי ניתן לומר שלמשה רבינו יש שתי שליחויות. השליחות האחת היא לפרעה, שיאפשר לבני ישראל לצאת מארצו, את שליחות זו קיבל כבר משה במעמד הסנה. והשליחות השנייה, שאותה משה רבנו מקבל בפרשתנו להוציא את מצרים מתוך בני ישראל. ה' אומר למשה רבנו שהשליחות שלו צריכה להיות לא רק לפרעה אלא צריכה להיות גם ואולי בעיקר לבני ישראל.

'קוצר רוח'

נשאלת השאלה מדוע היה כל כך קשה לעם ישראל להשתחרר ממצרים. הרמב"ן בביאורו את הביטוי 'קוצר

של ימינו ואת כל שאר תועבות מצרים שיש בתוכנו. מדובר בתהליך קשה מאוד אך זה מה שעלינו ללמוד מפרשת השבוע שלנו. כשם שגאולת מצרים אינה הייתה רק מהלך אלוקי חד צדדי, אלא היה צורך לשינוי משמעותי בתוך עם ישראל, כך גם בגאולה שלנו.

הנדרשים בכדי שנסייע בקידום הגאולה. כיצד אנחנו יכולים לקדם את התהליך? ההתחלה היא בתוך בית המדרש. כל אחד מאתנו צריך לתקן את עצמו, ולהתקדם בתהליך. עלינו לזכור שאנחנו נמצאים בתהליך, וכטבעם של תהליכים הם לוקחים זמן. זכינו לכך שאנחנו חיים בתקופה נפלאה. בתקופה שבה עמנו כבר לא מפוזר בארבע כנפות תבל, אך תהליך הגאולה עדיין לא נשלם. וכדי שנסייע להשלמתו המלאה במהרה עלינו לשמוע אל קריאתו של משה ולהסיר מעלינו את גילולי העבודה זרה

| **עריכה:** נאור דיין | **אינטרנט:** יותם קניגסבורך, אורי פירסט ואלעד לוי | **תמלול:** נעם דיאמנט ובניה הלוי | **הפצה:** אביאור קהלני ויאיר ברזר.